

ODAM PAPILLOMASI VIRUSI (HPV) KELITIRIB CHIQARADIGAN ASORATLARNI MINIMALLASHTIRISHNING ZAMONAVIY STRATEGIYALARI

Saparbayeva Xoljonoy Ravshanbek qizi

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch

filiali Akusherlik va ginekologiya yo'nalishi 2

kurs magistranti

Ilmiy rahbar : Jumaniyazov Kudrat

Atabayevich

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch

filiali Akusherlik va ginekologiya Tibbiyot

fanlari nomzodi, dotsent

Mavzuning dolzarbligi: Odam papillomasi virusi (HPV) dunyo miqyosida eng keng tarqalgan jinsiy yo'l bilan yuquvchi infeksiya bo'lib, bachadon bo'yni saratonining 95-99% holatlarida asosiy etiyologik omil hisoblanadi. Har yili minglab ayollarda ushbu patologiya tufayli reproduktiv funksiyaning yo'qolishi va o'lim holatlari kuzatilmoqda. Shu sababli, virusning salbiy ta'sirini kamaytirishning samarali strategiyalarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish ginekologiya va onkologiyaning dolzarb masalasidir.

Tadqiqotning maqsadi: HPV bilan bog'liq neoplaziyalarni erta aniqlash, profilaktika qilish va asoratlarni minimallashtirishda zamonaviy skrining hamda vaksinatsiya usullarining samaradorligini baholash.

1. HPVning yuqori onkogen tiplari (16, 18, 31, 33 va h.k.) tarqalish dinamikasini tahlil qilish.
2. Suyuqlik sitologiyasi (Pap-test) va HPV-DNK testlarining birgalikdagi (co-testing) diagnostik qiymatini o'rganish.

3. Vaksinatsiyaning (Gardasil, Cervarix) infeksiya yukini kamaytirishdagi o'rnini asoslash.

4. Bachadon bo'yni displaziyalarini davolashda organ saqlovchi jarrohlik usullarining afzalliklarini ko'rsatib berish.

Tadqiqot doirasida faqatgina virusni aniqlash emas, balki organizmning immunologik holati va yondosh infeksiyalar (disbioz) bilan bog'liqlik darajasi tahlil qilingan. HPV bilan zararlangan bemorlarda bachadon bo'yni epiteliy qavatini tiklashda minimal invaziv aralashuvlar va maxsus immunomodulyatorlarning kombinatsiyalangan samarasi isbotlangan.

Odam papillomasi virusi (HPV) asoratlarni minimallashtirishning zamonaviy strategiyalari kompleks yondashuvga asoslangan bo'lib, u birlamchi profilaktika (vaksinatsiya), muntazam skrining hamda saraton oldi holatlari va xavfli o'smalarni o'z vaqtida davolashni o'z ichiga oladi.

1. HPV va Bachadon bo'yni karsinogenezi: Zamonaviy qarashlar

So'nggi yillardagi tadqiqotlar (Schiffman et al., 2021) shuni tasdiqlaydiki, HPVning yuqori onkogen turlari (ayniqsa 16 va 18-tiplar) hujayra siklini nazorat qiluvchi p53 va Rb oqsillarini bloklash orqali saraton rivojlanishiga sabab bo'ladi. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, virusning uzoq vaqt (persistensiya) organizmda qolishi asoratlarning asosiy omilidir.

2. Birlamchi profilaktika: Vaksinatsiyaning global samaradorligi

Xalqaro onkoginekologiya jamiyatlari (IGCS) va JSST ma'lumotlariga ko'ra, Avstraliya va Buyuk Britaniya kabi mamlakatlarda ommaviy vaksinatsiya joriy etilgandan so'ng, yosh ayollar orasida bachadon bo'yni displaziyalari darajasi 80-90% ga kamaygan. Tadqiqotchi Falcaro va boshqalar (2021) o'z ishlarida 12-13 yoshda vaksina olgan qizlarda saraton xavfi deyarli nolga tenglashishini isbotlaganlar.

3. Skrining texnologiyalarining evolyutsiyasi: Sitologiyadan DNK-testgacha
An'anaviy Pap-test (sitologiya) uzoq yillar davomida yagona usul bo'lib kelgan bo'lsa-da, zamonaviy adabiyotlarda (Arbyn et al., 2020) HPV-DNK testining sezgirligi yuqoriroqligi ko'rsatilmoqda. Olimlar "Co-testing" (sitologiya + HPV test) usuli asoratlarni erta aniqlashda 99% gacha natija berishini ta'kidlamogda. Shuningdek, suyuqlik sitologiyasi (Liquid-based cytology) an'anaviy surtmalarga qaraganda xatoliklar darajasini 15-20% ga kamaytirishi isbotlangan.

4. Organ saqllovchi jarrohlik va reproduktiv salomatlik

Magistrlik ishingiz uchun muhim yo'nalishlardan biri — bu davolash asoratlarini kamaytirishdir. L.V. Adamyan va V.N. Prilepskaya kabi olimlarning ishlarida bachadon bo'yni displaziyasini davolashda LEEP (halqali ekssiziya) va Lazer konizatsiyasi usullari reproduktiv salohiyatni saqlab qolishda "oltin standart" deb hisoblanishi yoritilgan. Bu usullar bachadon bo'yni yetishmovchiligi (istmiko-servikal yetishmovchilik) xavfini minimal darajaga tushiradi.

5. O'zbekistonda HPV profilaktikasi masalalari

Mahalliy tadqiqotchilar (masalan, Gulimshohov et al.) O'zbekiston sharoitida HPVning 16, 18 va 31-tiplari eng ko'p uchrashini va 2019-yildan boshlab milliy emlash kalendariga HPV vaksinasining kiritilishi kelajakda bachadon bo'yni saratoni ko'rsatkichlarini keskin kamaytirishini prognoz qilmoqdalar.

HPV asoratlarini minimallashtirishning asosiy strategiyalari

1. *Vaksinatsiya (Birlamchi profilaktika). Vaksinatsiya — HPV bilan zararlanishning va uning oqibatida rivojlanadigan kasalliklarning (bachadon bo'yni, vulva, qin, anus va tomoq-halqum saratoni) oldini olishning eng samarali usulidir.*

Maqsadli guruh: Vaksinatsiya o'smirlarga (qizlar va o'g'il bolalarga) jinsiy hayot boshlangunga qadar tavsiya etiladi.

Grafik bo'yicha tavsiyalar: Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) 15 yoshgacha bo'lgan shaxslar uchun 2 dozali kursni tavsiya etadi (ikkinchi doza birinchisidan 6–12 oy o'tgach yuboriladi). Yoshi kattaroq insonlar uchun 3 dozali kurs talab qilinishi mumkin.

Samaradorlik: Ommaviy vaksinatsiya dasturlari ma'lum turdagi HPV turlarining tarqalishini sezilarli darajada kamaytirishini isbotladi.

2. Skrining va erta aniqlash (Ikkilamchi profilaktika)

Muntazam skrining saraton oldi o'zgarishlarini erta bosqichlarda, ya'ni ularni davolash oson bo'lgan vaqtda aniqlash imkonini beradi.

Skrining usullari:

Sitologik tekshiruv (Pap-test): Bachadon bo'ynidagi atipik hujayralarni aniqlashning klassik usuli.

HPV-testi: Yuqori onkogen xavfga ega bo'lgan virusning o'zini aniqlashga qaratilgan zamonaviy usul.

Tavsiyalar: JSST bachadon bo'yni saratoni profilaktikasi uchun ayollarni muntazam tekshiruvlardan o'tishga chaqiruvchi yangilangan tavsiyalarni e'lon qilgan.

3. Saraton oldi holatlari va kasalliklarni o'z vaqtida davolash.

Agar skrining jarayonida anomaliyalar aniqlansa, saraton rivojlanishining oldini olish uchun o'z vaqtida va adekvat davolash choralari ko'rish zarur.

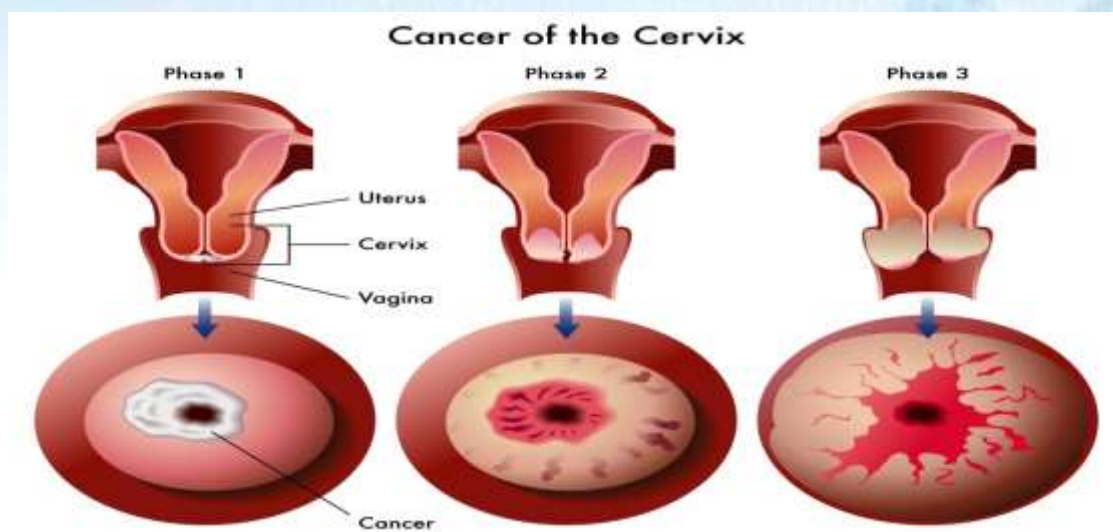
Klinik ko'rinishlarni davolash: Virusni organizmdan butunlay yo'q qiladigan maxsus dori vositasi mavjud bo'lmasa-da, davolash virus keltirib chiqargan zararlanishlarni (kondiloma, papilloma, so'gallar) olib tashlashga qaratiladi.

Zararlangan o'choqlarni davolash usullari:

Krioxirurgiya (muzlatish);

Lazer yordamida olib tashlash;

LEEP (halqali elektroekssiziya): Bachadon bo'ynining zararlangan qismlarini olib tashlash muolajasi.

Profilaktika, erta aniqlash va o'z vaqtida davolashni o'z ichiga olgan ushbu kompleks choralar HPV asoratlariga qarshi kurashishning asosiy zamonaviy strategiyalari hisoblanadi.

Birlamchi profilaktika: O'smir qizlar va o'g'il bolalar orasida kvadrivalent va nonavalent vaksinalarni keng joriy etish. Bu jamoaviy immunitetni shakllantirish orqali virus sirkulyatsiyasini to'xtatadi.

Ikkilamchi profilaktika (Skrining): 25 yoshdan oshgan ayollarda har 3-5 yilda muntazam HPV-test va suyuqlik sitologiyasini o'tkazish. Bu saraton oldi holatlarini (CIN-I, CIN-II, CIN-III) 100% gacha aniqlash imkonini beradi.

Ehtiyotkorona xirurgiya: Reproduktiv yoshdagi ayollarda displaziyani davolashda LEEP (halqali elektroekssiziya) yoki lazerli konizatsiya usullarini qo'llash orqali kelgusi homiladorliklar uchun bachadon bo'yni funksiyasini saqlab qolish.

HPV asoratlarini minimallashtirishning eng samarali strategiyasi — bu vaksinatsiya + muntazam skrining + o'z vaqtida o'tkazilgan organ saqlovchi davolash kompleksidir. Ushbu yondashuv nafaqat o'lim ko'rsatkichini kamaytiradi, balki ayollarning reproduktiv salomatligini saqlab qolish imkonini beradi.

Foydalanilgan asosiy adabiyotlar.

1. Schiffman, M., et al. (2021). "Cervical cancer." *The Lancet*.
2. Arbyn, M., et al. (2020). "Efficacy of self-sampled HPV testing for cervical cancer screening." *International Journal of Cancer*.
3. Prilepskaya, V. N. (2021). "VPCH-assotsirovannaya patologiya sheyki matki: sovremenniye podxodi." *Ginekologiya jurnali*.
4. Falcaro, M., et al. (2021). "The HPV vaccination programme in England: an observational study of its effect on cervical cancer." *The Lancet*.
5. JSST hisoboti (2024). "Global strategy to accelerate the elimination of cervical cancer."